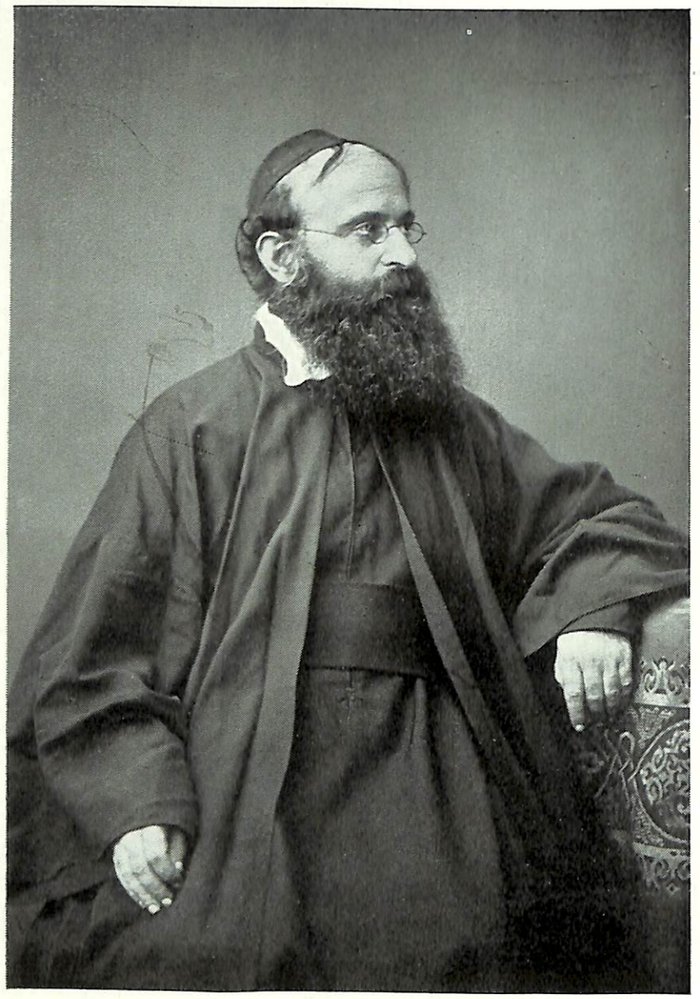

Հ. ՅՈՎՍԷՓ Վ. ԳԱԹԼՐՃԵԱՆ

ՀԱՆԴԷՍ ԱՄՍՕՐԵԱՅ

ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱԹԵՐԹ

ԹԻՒ 1, 2 — ՅՈՒՆՈՒԱՐ—ՓԵՏՐՈՒԱՐ — ԽԶ. ՏԱՐԻ 1932

Հ. ՅՈՎՍԷՓ Վ. ԳԱԹԼՐՃԵԱՆ

ԿԵԱՆՔԸ ՈՒ ԳՐԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԻՒՆԸ

(ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ 50 ԱՄԵԱՅ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ)

Կէս դար յառաջ՝ 1882, Յունուար 9ին հողի կը յանձնուէր ի Կ. Պոլիս Հ. Յովսէփ Գաթլըճեանի բազմատանջ մարմինը, որ 62 տարի շարունակ ընդունարանն էր եղած երկնատուր քանքարին։

Ցիսուն գարուններ բուսցուցին ծաղիկներ անոր շիրմին վրայ. ու թէպէտ աշնան հովերու հետ խամրեցան շուշանները, բայց ճնշց անթառամ ամէն եղանակի մէջ յիշատակն անոր, որ եղած էր յարգողը երկնապարգեւ տաղանդին եւ իւր բեղուն գործունէութեամբը հանդիսացած էր բազմարդիւն վաստակաւոր հայրենի Բուրսասանին մէջ։

Ան փայլեցաւ իւր գարուն մէջ իբրեւ մեծ հայկաբան, խորաքնին պատմագիր, բանասէր մատենագիր եւ եղաւ ահվէրայ բանասիրական ճանապարհին վրայ։ Հայ բանասիրութեան տաճարին ճակատը կը կրէ իւր վրայ ոսկի տառերով քանդակուած ԳԱԹԼՐՃԵԱՆ անունը։

Գաթլրճեանն էր, որ յայտնագործած էր հայ զրականութեան ոսկեայ բովը, անցուցած էր քուրայէ հայ լեզուի տարերքը եւ զտած մաքրած ամէն յաւելուածէ՝ ընծայաբերած էր ոսկին իւր գտութեամբը հայրենիքին։

Գաթլրճեանն էր, որ տոհմիկ պատմութիւնն եւ մատենագրութիւնը վերածեցուցած փորձաքարին՝ գիտութեան եւ քննադատութեան, նշաւակած էր կեղծը եւ հրապարակաս դրած հարազատը, պարզած էր Հայոց պատմութեան յատակը եւ ձգած նոր շէնքին առաջին հիմնաքարերը։

Գաթլրճեան պայծառացաւ Վիեննայի Մխիթարեան Միաբանութեան համաստեղութեան մէջ ինչպէս լուսալիր աստղ, եւ ունի հոն իւր լոյսն անշէջ։ Կենդանի է իր յիշատակը Մխիթարեան յարկիս նեղքեւ, որովհետեւ անմահ կ'ապրին հոն իր գործերը.

© National Library of Armenia

անոնք մշտադալար եւ հոտաւէտ կը պահէն իրենց թոյլն ու բոյրը, վասն զի ձգած են արմատներ մարգերու եւ եղեւիւրներու մէջ։

Պիտի կոչեմ այսօր անոր ոգին, պիտի խօսիմ իրեն հետ, իր գործերու մէջ, անձնատուր իր տեսիլներուն։ Ոչ միայն իբրեւ ազնիւ մարդ, ընտիր եկեղեցական, գիտուն անձնաւորութիւն սիրելի է ինձ նա, այլ առաւելապէս իբրեւ գերազանց հայերէնագէտ ախորժելի է ինձ վայելել ժամեր անոր հետ։

Հալուստ է հայ երկնակամարը լուսաւորիներով. անոնց թուին մէջ է Հ. Յ. Գաթըրճեան՝ իւր ուրոյն բոցովը, համապայծառ վառմամբը։ Ան տեսանելի է այն ամէն երկնաւոր աչքերուն, որոնց բիբերը մաքուր են բիժերէ եւ աղտերէ։

Անոր լոյսին տակ փարատեցաւ հեռախաղաղ խաւարն անդունդներու, փայլատակեց ոսկին իւր գոյնը դեղնաւուն, ձայն առաւ լեզուն կենսազուրկ, եւ կենսուրախ ժպիտով ողջունեց աշխարհս յարուցեալը։

Հայ հումանիստը պճնեցաւ ոսկեհուռ պատմուճանով, մտաւ շքաւոր իւր ոսկեդրուագ ապարանքը, ցնծացին սրահները ի լուր ոսկեհնչիւն բարբառին եւ ապրեցաւ հայ աշխարհն իւր ոսկի դարը միւսանգամ։

Ջուարթ առաւօտուն շնչեց զեփիւռն կենդանարար, ու թօթափեցաւ Թմբիռն արտեւանունքէն. մշակը երգեց իւր երգն արօրի։

Հ. Ն. Ա.

«Հանդէս Ամսօրեայ»ի խմբագրութիւնը կը զօնդ

Նրախտագէտ զգածումներով իւր Ուսումնասիրութիւնին առաջին երկու համարները Հ. Յ. Գաթըրճեանի Յիշատակին, առիթ անոր մահուան յիսնամեայ բարեկեան Տարեդարձին։

1. Ամիսի կենսագրութիւն մը պիտի պարզէ Սեծ Բանասէրին, Քաջ Հայկազանին եւ Հմուտ Պատմագէտին կեանքի գծերը։ 2. Համառօտ ակնարկ մը պիտի ներկայացնէ Վաստակաւորն իւր գործերուն մէջ։ 3. Պիտի յաջորդէ հակիրճ նկարագրութիւն մը Դասական հայերէնի եւ անոր ոսկեծոյլ Տաճարին։ 4. Պիտի նկատուին թուղթակ ակնարկով այդ հոյակապ շինուածքին աւերակները դարերու ճանապարհին վրայ։ 5. Պիտի պատմուին մանր գծերով այն աշխատանքները, որոնք կատարուեցան վերականգնելու համար այդ Տաճարը իւր մասունքներուն մէջ։ 6. Կից պիտի յիշատակուին անուններն անոնց, որոնք բերին իրենց աշխատակցութիւնը Դասական հայերէնի վերանորոգութեան գործին մէջ։

Խմբագրութիւն «Հանդէս Ամսօրեայ»ի

Հ. ՅՈՎՍԷՓ ԳԱԹԸՐՃԵԱՆ
ԿԵՆԱՔԸ ԵՒ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԻՒՆԸ
1820—1882

1· ԿԵԱՆՔԸ

Սուլտաններու քաղաքը եօթնարլուրեանն Կ. Պոլիս հիւրընկալն եղած էր Գաթըրճեան Գերդաստանին, որ ի խնդիր նոր հայրենիքի եկած հաստատուած էր հոն։ Սերովբէ եւ Յուստինիանէ՝ ինչպէս զոյգ մը տատրակներու կ'ապրէին հոն, համեստ կարողութեամբը, բայց հարուստ ընտանեկան առաքինութիւններով եւ քրիստոնէական առաքինութիւններով։ 1820 Փետր. 19ին կ'ողջունեն անոնք ծնունդն իրենց անդրանիկին, որուն յաւազանէ Աւետիք անունը կու տան, կարծես կանխագուշակ աւետիք մը նօթճելով Աղգին, որուն պարծանքը պիտի բլլար ապագային։

Տաճուերկու տարիներ կը վայելէ Աւետիք իւր ծնողական յարկին տակ· ուր մայրական կաթին հետ կը ծծէ նաեւ կաթը բարեպաշտութեան։ Հասակին ամման հետ կը ծանօթանայ գրի եւ գրքի եւ կը սորվի չատով երթեւեկել Ղալաթիայի Մխիթարեան Դպրոցը, ուր նոյն դարուն համբաւուած էր իբրեւ ուսուցիչ հայերէնի Հ. Վրթանէս Վ. Զալըխեան։ Ծանօթութիւնը Մխիթարեան Հարց հետ կը վառէ իր փափուկ սրտին մէջ եռանդը, նախանձաւոր ըլլալու անոնց աղդօգուտ եւ սուրբ օրինակին։ Եւ մանուկ Աւետիք կը բանայ իւր սիրտը Հ. Զալըխեանին։ Պէտք չկար ունենալ քաջատես աչք վեր հանելու մանկան ընդունակութիւնը փափագած կոչման համար։ 1833 վարդերու ամսոյն կու տայ պատանին Աւետիք իւր հրաժեշտի համբոյրը ծնողաց եւ սիրասունդ քոյրերուն եւ եղբայրներուն. անոնց թուին մէջ էր Անտոն, որ 7 տարի յետոյ պիտի հետեւէր իւր եղբօր քայլերուն [1]։

Դէպի Եւրոպայի սիրտը, դէպի կայսրանիստ մայրաքաղաք Դանուբեան ափերուն վրայ ուղղուած էին պատանւոյն քայլերը։ 1833 Մայիս 25ին կը ժամանէ Աւետիք Վիեննա ուրիշ երկու ընկերներով եւ կը հիւրասիրուի Մխիթարեան յարկին տակ, որ այնուհետեւ իր նոր հայրենի տունը պիտի բլլար։ Կը գտնէ հոն իրեն հայրենակիցներ Անտոն Պէշպէրեան (այն է Հ. Մատաթիա Գարագաշեան, ծն. 1818, Փետր. 11, վանք եկած 1832 Օգ. 22), Մկրտիչ (= Հ. Քեռովբէ) Սպենեան (ծն. 1817, Մարտ 13· վանք եկած 1831, Սեպտ. 26), Սիմոն (= Հ. Ղուկաս) Տէրտէրեան (ծն. 1819, Մարտ 31· վանք եկած 1831, Սեպտ. 26) եւ ուրիշներ· որոնց հետ կը կապուի չուտով սիրտ ի սիրտ եւ խրախուսուած անոնց օրինակէն կ'ընթանայ յառաջադէմ առաքինութեանց եւ ուսմանց մէջ։ Քիչ յետոյ (12 Օգ. 1835) կը յաբին իրեն Վիչէն (= Հ. Աբսէն) Այտընեան, Յովսէփ Սեւեան եւ Սերովբէ (= Հ. Ղեւոնդ) Յովհաննեան։

1836, Օգոստ. 15ին սկիզբ կ'ընէ Գաթըրճեան նորընծայական չրջանին, երբ կ'ընտրէ իրեն անուն փոխանակ Աւետիքի՝ ՅՈՎՍԷՓ։ Եռանդուն նորընծայն կը փարի կուչման· կը զգայ իւր ոյժերը բաւական նուիրուելու Աստուծոյ ծառայութեան եւ գործե-

---

[1] Անտոն Գաթըրճեան ծնած 1828 Մարտ 19ին, կ'երթայ 1841, Յունիս 2ին Վիեննա, կ'ընդունի Սահակեան անունը, կը ձեռնադրուի քահանայ 1850 Մուէ անունը, կը վախճանի 1895, Սեպտ. 12ին ի Հոկտ. 13· եւ կը վախճանի 1895, Սեպտ. 12ին ի Տրիեստ։ Նման իր երիցադոյն եղբօր՝ կը նուիրուի Հայկաբանութեան եւ կը հանդիսանայ անուանի գրականի ընտիր, թէեւ սակաւաթիւ երկերով։ Առիթ իր մեկնումին կը գրէին ծնողքը Գեր. Արիստակէս Ազգրեանին·

Գերապայծառ գերապատիւ Հայր.

Մինչուկ աս օրս թխկերով հրամանոցը գերապայծառութեանը պատուասիրելով կը յարգինք կոր. բայց Աստուած իր ողորմութեամբը աս օրս մեզ հասցուց որ տղանիս թխտարեր հրամանոցը կ'առաքենք կոր եւ անոր ձեռքովը սուրբ աջդ համբուրելով սուրբ օրհնութիւնդ մեր ու մեր զաւակներուն վրայ կառնենք կոր· փառք աստուծոյ անահման ողորմութեանը որ մեզ արժանի կնճ կոր մեզի պարգեւած զաւակները զարձեալ իրեն նուիրենք։ Հիմիկն Արշլին, Աբրահամին ու Նոյին պատարագներուն պէս մերն ալ իրեն ընդունելի ըլլա։ Գերապայծառ Հայր զաւակնիս մեր ձեռքէն էլաւ, հրամանոցը Հայրութեանը ու խնամոցը կը յանձնենք եւ կը յուսանք որ ձեր խնամոց տակը եւ ձեր սուրբ ազօթիւրը կը կրթուի կը մեծնայ ու աստուծոյ, թէ հրամանոցը եւ թէ մեզի սիրելի ընտիր զաւակ կլլայ։

Ես ու ընկերքս ու ամէն զաւակներս խոնարհած աստուածաբեալ աջդ համբուրելով սուրբ օրհնութիւնդ կը խնդրենք· բարեւ կենանք վանքին մէջը եղող ամէն քահանաներուն եւ ձեռքերնին կը համբուրենք մանաւանդ սիրելի զաւակներուս եղբայր Յովսէփին չատ բարեւ կենանք։ Ընտր իրենայ բաղձանքը տեղը հասաւ աղբարը վանքը էկաւ հիմիկն Քրիստոսի քաղցր լուծը չալկելով արքայութեան համբու մէջ միատեղ առաջ երթան։ Էզ մալ անթիքայ ըստահներ կը խաբեմ կոր· ասանք ալ սիրոյ մէկ պզտիկ նշան տէր ընդունէ· ողջ լեր։

Հրամանոցը գերապայծառ հայրութեանը

Ն. Ծ.

1841 Մայիս 3· Սերօբէ եւ աղախին Ուստիանէ Ղաթըրճեան։

Ընտամտօղ։

Որպէսի՛ հաւատքի թարգման չէ նամակս։

© National Library of Armenia